

فرمانده معظم کل قوا: «دریا برای یک کشور، یک فرصت بزرگ برای پیشرفت و حفظ منافع ملی است.» (۱۳۹۰/۰۵/۰۱)

مقاله پژوهشی: تبیین چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی

۲۰,۱۰۰۱,۱,۱۷۳۵۱۷۲۳,۱۴۰۰,۱۹,۷۴,۲,۵

علیرضا براتی، سیدعباس احمدی، و بهادر زارعی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۱۷

چکیده

امروزه توسعه یافته‌ترین شهرها در حاشیه سواحل دریاها و اقیانوس‌ها شکل گرفته‌اند و بین موجودیت و بقای این شهرها و توسعه دریامحور یک ارتباط متقابل وجود دارد و امروزه رویکردی ژئواکونومیکی بر سواحل استوار است. بنابراین، سواحل جنوب شرقی ایران (سواحل مکران) کشور را به سازه اقیانوسی پیوند داده و موجب ارتقای وزن ژئوپلیتیکی و کارکردهای ژئواکونومیکی آن می‌گردد. در پژوهش حاضر سؤال اصلی عبارت است از اینکه چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی در مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی کدامند؟ در همین راستا روش پژوهش در این تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی (استفاده از پرسشنامه براساس طیف لیکرت) است. تجزیه و تحلیل به دست آمده از این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS-23 در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی انجام شده است. اطلاعات در این مقاله بیانگر بخشی از چالش‌هایی است (چالش‌های دفاعی - امنیتی در دو مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی) که برگرفته شده از رساله دکتری با موضوع چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی می‌باشد، در این پژوهش به آن پرداخته شده است. نتایج به دست آمده بیانگر این است که چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس منطقه‌ای با میانگین ۳/۵۹ از وزن و میانگین بالاتری نسبت به چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس بین‌المللی با میانگین ۳/۵۰ برخوردار می‌باشد.

۱. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی پردیس بین‌المللی کیش - دانشگاه تهران - alirezabarati47@ut.ac.ir

۲. استادیار گروه جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، (نویسنده مسئول) - abbas_ahmadi@ut.ac.ir

۳. استادیار گروه جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران - b.zarei@ut.ac.ir

واژگان کلیدی: چالش‌ها، دفاعی - امنیتی، توسعه دریامحور، سواحل مکران، جغرافیای سیاسی.

مقدمه

توسعه و بهره‌برداری از مناطق ساحلی در دهه‌های اخیر بسیار افزایش یافته و سواحل در حال تغییرات بزرگ اجتماعی - اقتصادی و زیست‌محیطی هستند که انتظار می‌رود در آینده نیز ادامه یابد. افزون‌بر این، مناطق ساحلی الگوهای متمایز ساختاری و توسعه‌ای جمعیت را نشان می‌دهند که به‌طور جزئی با روند جهانی رشد و شهرنشینی مرتبط است. (Neuman&et.al, 2015:2) به‌گواه تاریخ، ایرانیان از قدیمی‌ترین دریانوردان بوده و در آب‌های خلیج فارس، اقیانوس هند، شرق مدیترانه و دریای سرخ، سرآمد دوران خود به‌شمار می‌رفته‌اند. گسترده‌ترین عملیات آبی خاکی و لشگرکشی دریایی تا قبل از جنگ جهانی دوم توسط ایرانیان و در قرن چهارم قبل از میلاد صورت گرفته است. (عزتی، ۱۳۶۳:۴۴) از سده شانزده با آغاز انقلاب دریانوردی تاکنون، کرانه‌های دریایی آرام‌آرام به گرانیگاه تمدن تبدیل شده‌اند. نتیجه انقلاب بازرگانی سده‌های هفده و هجده و تداوم آن تاکنون، بستر رویکرد گسترده جهان نو به ساحل و چیرگی نسبی اقتصاد دریاپایه به‌جای اقتصاد خشکی پایه بوده است. «ساحلی شدن» اقتصاد جهانی به‌معنای تمرکز کانونی کنش‌ها، جمعیت‌ها و نیز تنش‌ها و بحران‌ها در این محورهاست. این تمرکز کانونی به‌ویژه در پیرامون کرانه‌های دریایی اروپای باختری، آمریکای شمالی و خاور دور پیشرفته که ۸۵ درصد تولید ناخالص و ۸۶ درصد صادرات جهانی را در اختیار دارند، قابل مشاهده است. (لورو و توال، ۱۳۸۱:۱۲۶)

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

توسعه هماهنگ نواحی مختلف یک کشور، امری مهم برای رسیدن به وحدت و یکپارچگی ملی است. بسیاری از کشورهای پیشرفته، عرصه نابرابری‌ها و تفاوت‌های فزاینده منطقه‌ای و ناحیه‌ای هستند که همین امر، به حرکت جمعیت و سرمایه به سوی

مناطق توسعه یافته تر و بروز مشکلات شدید منطقه ای و ملی انجامیده و موجب شده تا برنامه ریزی برای توسعه متعادل نواحی کشور و زدودن نابرابری های موجود، مورد توجه قرار گیرد. بنابراین هدف برنامه ریزی، تبدیل وضعیت موجود در محیط به وضع مطلوب، پیشرفت و آبادانی مناطق مختلف کشور به ویژه سواحل اقیانوسی مکران است. آشکار است برای رسیدن به وضع مطلوب، در گام نخست، باید شناخت دقیق و همه جانبه ای از وضع موجود و چالش های پیش رو داشت؛ چنین شناختی تنها از راه علم جغرافیا آن هم به صورت پویا (دینامیک) و براساس نگرش نظام مند (سیستمی) امکان پذیر خواهد بود. سطح بندی توسعه، روشی برای سنجش توسعه دریامحور است که چالش های مختلف (اعم از چالش های دفاعی - امنیتی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و محیطی (جغرافیایی - طبیعی) مناطق را نشان می دهد و وضعیت مناطق را نسبت به یکدیگر از نظر سطح توسعه مشخص می کند. با این روش، روند شکل گیری توسعه قطبی مناطق مشخص می شود و در نهایت، در برنامه ریزی توسعه مناطق، مناطق نیازمند و کمتر توسعه یافته تعیین و از نابرابری مناطق جلوگیری می شود. بنابراین لازم است که در منطقه مورد مطالعه، چالش های توسعه دریامحور طبقه بندی شده تا نسبت به برنامه ریزی برای رسیدن به وضعیت مطلوب برنامه ریزی شود. در این راستا، مطالعه و بررسی چالش های دفاعی - امنیتی امری ضروری برای کسب و ارائه راهبردهای توسعه شمرده می شود. اگر سنجش سطح توسعه مناطق، براساس چالش های مختلف (در این تحقیق به ویژه چالش های دفاعی - امنیتی) و تبدیل این چالش ها به شاخص ترکیبی توسعه محور، صورت نگیرد، فرایند سیاست گذاری ها، بدون توجه به اثر شاخص های گفته شده دنبال خواهد شد و نتیجه مورد نظر به دست نخواهد آمد. از این رو، برای تدوین یک زیربنای علمی و منطقه ای برای سیاست گذاری توسعه، لازم است ارزیابی جامعی، پیرامون وضعیت موجود از چالش های توسعه دریامحور از نظر چالش های مختلف دفاعی - امنیتی و... انجام شود.

بنابراین در مرحله اول پیش از اتخاذ هرگونه سیاست توسعه دریامحور در سواحل مکران، لازم است مشکل ها و چالش های اساسی و ریشه ای این منطقه محروم شناسایی

شود. این امر سبب می‌شود برنامه‌ریزان و سیاستگذاران با درک ژرف‌تر و بهتر نسبت به مسائل منطقه‌ای، اقدام به پیشنهاد سیاست‌ها و تهیه برنامه‌ها کنند و به‌این ترتیب، توسعه دریامحور با شتاب بیشتری تحقق پذیرد. دغدغه اصلی پژوهش پیش‌رو، بررسی و شناخت چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی می‌باشد که اولین گام برای حرکت در این مسیر متوجه کردن نخبگان، سیاستگذاران و افکار عمومی به ضرورت‌ها و منافع متصور بر توسعه دریامحور است که با توجه به ناآشنایی اعضای جامعه و بسیاری از نهادهای اداره‌کننده آن با ظرفیت‌ها و مزیت‌های بهره‌برداری از دریاها و اقیانوس‌ها، این گام اغلب گام دشوار و بسیار حساسی است. اما توفیق در آن، زمینه‌ساز شک‌گیری عزم و آمادگی ملی برای وارد کردن کشور در مسیر توسعه دریامحور (توسعه پایدار ساحلی) و تسهیل پیشرفت در این مسیر خواهد شد. همچنین در این پژوهش، اصطلاح مناطق ساحلی با توجه به فرایندها و معیارهای فضایی مورد استفاده، برای نشان دادن گستره وسیعی از مناطق مجاور (کرانه‌ها) و نزدیک دریاها (پس کرانه‌ها) در دو مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی مورد نظر بوده که به بررسی چالش‌های دفاعی - امنیتی آن پرداخته شده است.

۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق

در بیان اهمیت منطقه دریای عمان و اهمیت توجه به آن، امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مورد پیگیری یک راهبرد و تبدیل چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران (گنج فراموش شده) به فرصت‌ها در تحولات بین‌المللی می‌فرمایند: «... ما در سال‌های گذشته از سواحل طولانی دریای عمان بهره لازم و کافی نبرده‌ایم. ذهنمان همه‌اش متوجه خلیج فارس بوده، اهمیت دریای عمان از نظر ما مغفول‌عنه مانده، این نگاه جدید که نگاه به دریای عمان است می‌تواند کارهای بزرگی را انجام دهد. این برای منطقه جنوب شرق کشور یک موهبت است. بنابراین، دولت و دستگاه‌های مختلف - چه وزارت دفاع و چه وزارتخانه‌های دیگر که مرتبط با این کارند - همه باید به پیشرفت به این کار کمک کنند...» (امام

خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۱۱/۳۰) همچنین معظّم‌له در دیداری در خصوص اهمیت و ضرورت توجه دولت به این منطقه می‌فرمایند: «به دولت و رئیس جمهور محترم... سفارش کرده‌ام قدر این سواحل عظیم را و آنچه که عقبه این ساحل عظیمی که در اختیار نیروی دریایی ارتش ج.ا.ایران هست را بدانید. سواحل دریای عمان و آب‌های ما در دریای عمان و عرصه گشت و سیر و تحرک نیروی دریایی در فراتر از دریای عمان که شرح دادند و اگر دولت کمک کند در عقبه دریای عمان یعنی، همین منطقه عظیمی که آقای سیّاری کلمه مکران را به کار می‌برند- بنده هم دوست دارم این کلمه را- و این منطقه عظیم منطقه مهمی است و توانایی‌های زیادی برای نظام جمهوری اسلامی می‌تواند به وجود بیاورد و از جهات مختلف آنجا جایی است که به نظر ما از آن غفلت شده ... از این نگاه راهبردی غفلت شده که امروز خوشبختانه به آن توجه است و شما محور و میدان‌دار این توجه هستید...» (امام‌خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۹/۷) همچنین در مورد ضرورت انجام این پژوهش بیان این نکته ضروری است که کشورها در صحنه سیاست جهانی، در پی طرح‌ریزی و اجرای راهبردهای جدیدی هستند تا بر اساس آن، بتوانند منافع ملی خود را با توجه به ساختار جدید در نظام بین‌الملل تأمین نمایند. در چنین شرایطی بی‌توجهی به چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران و منطقه راهبردی جنوب و جنوب‌شرق کشور و فراهم نشدن زمینه‌های رفع این چالش‌ها در جهت بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و ظرفیت‌های بالقوه این منطقه، موجب ایجاد چالش‌های دفاعی- امنیتی (مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی) در عدم تحقق توسعه دریامحور سواحل مکران ج.ا.ایران شده که می‌بایستی درکنار شناخت درست چالش‌ها، نسبت به ارائه راهبردهای عملیاتی جهت توسعه پایدار ساحلی در سواحل مکران اقدام نمود.

۱-۳. پیشینه تحقیق

(۱) «زهرا احمدی پور و همکاران» (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «تبیین عوامل ناامنی در جنوب شرق ایران»، عوامل ناامنی را در دو بعد داخلی و خارجی موردبررسی قرار داده

است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عوامل داخلی و خارجی هرکدام به سهم خود در ایجاد ناامنی جنوب شرق ایران (سیستان و بلوچستان) مؤثر می‌باشند؛ منتهی سهم عوامل خارجی بیش از عوامل داخلی می‌باشد. (احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۹۰)

(۲) «سیدیحیی صفوی و همکاران» (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان «جغرافیای امنیتی مرز ایران و افغانستان و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، مؤلفه‌های جغرافیای امنیتی را مورد واکاوی قرار داده است. براساس نتایج به دست آمده در این تحقیق، اثرگذارترین مؤلفه جغرافیای امنیتی مرز ایران و افغانستان بر امنیت ملی کشور، عامل نظامی با زیرمؤلفه «وضعیت امنیتی ایران» و عامل سیاسی با زیرمؤلفه «اشراف و حاکمیت دولت مرکزی بر مناطق مرزی» می‌باشند. (صفوی و همکاران، ۱۳۹۵)

(۳) «عبدالرضا فرجی‌راد و همکاران» (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان «بررسی ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی سواحل مکران و نقش آن در امنیت پایدار منطقه جنوب شرق»، تبیین ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی منطقه سواحل جنوب شرق کشور (سواحل مکران) و همچنین دلیل عقب ماندگی این منطقه با توجه به ظرفیت‌های این منطقه را مورد بررسی قرار داده است. نتایج این تحقیق، بیانگر این است که به کارگیری ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی سواحل مکران کلید توسعه امنیت پایدار در منطقه و در نهایت کشور خواهد بود. (فرجی‌راد و همکاران، ۱۳۹۵)

(۴) «یدالله کریمی‌پور و همکاران» (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان «تفاوت‌های راهبردی سواحل ایران» بیان می‌کند که به دلیل فضای امنیتی چیره بر دریا و کرانه‌ها به ویژه در محور جنوب، چشم‌اندازها پیچیده بوده و نیازمند شناختی همه‌جانبه است. این کرانه‌ها با در اختیار داشتن تمام صادرات نفتی، بیشتر میدان‌های نفت - گاز، محورهای بازرگانی، ماهیگیری، ترانزیت و نیز گنش‌های نظامی، در واقع پایه‌های راهبردی ایران به شمار می‌روند. این درحالی است که جز در مفهوم ساحل بودن، هیچ شباهت چشمگیری میان سه کرانه دریایی ایران از دیدگاه کارکردهای راهبردی به چشم نمی‌خورد. (کریمی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵)

(۵) «مسعود محمدحسینی و عباس علیپور» (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان «سنجش تهدیدهای امنیتی در جنوب شرق ایران» بیان می‌کند که تهدیدهای امنیتی در این منطقه را

می‌توان بر اساس منشأ شکل‌گیری تهدید در سه سطح جداگانه دسته‌بندی نمود که شامل تهدیدهای امنیتی با منشأ داخلی، تهدیدهای امنیتی با منشأ مرزی و تهدیدهای امنیتی با منشأ خارجی (فرامنطقه‌ای) می‌باشد. در مجموع کنش و واکنش‌های این سه سطح، امنیت منطقه را تحت تأثیر قرار داده است. (محمدحسینی و علیپور، ۱۳۹۱)

۴-۱. سؤال‌های تحقیق

۴-۱-۱. سؤال اصلی

چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی کدامند؟

۴-۱-۲. سؤال‌های فرعی

- (۱) میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس منطقه‌ای سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟
- (۲) میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس بین‌المللی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟

۵-۱. هدف‌های تحقیق

۵-۱-۱. هدف اصلی

شناسایی چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی.

۵-۱-۲. هدف‌های فرعی

- (۱) تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس منطقه‌ای سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی.

(۲) تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس بین‌المللی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی.

۱-۶. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر ماهیت و روش جزو تحقیق‌های توصیفی - پیمایشی به‌شمار می‌رود. با توجه به موضوع تحقیق، جامعه آماری این پژوهش از میان خبرگان جغرافیای سیاسی (اعم از استادان، پژوهشگران، دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد) انتخاب شدند که تعداد آنها با توجه به بررسی‌های انجام‌شده نگارندگان به‌وسیله دانشگاه‌های مرجع جهت دریافت اطلاعات استادان، پژوهشگران و دانش‌آموختگان که در رشته جغرافیای سیاسی مشغول به تدریس و تحصیل هستند و همچنین به‌وسیله بررسی مقاله‌های منتشرشده، مشخصه‌های تعداد ۱۲۰ نفر از جامعه آماری پژوهش شناسایی گردید (ایمیل و شماره تماس). حجم نمونه در این پژوهش با توجه به ارسال پرسشنامه به همه اعضای جامعه آماری و دریافت پرسشنامه‌های ارسالی به تعداد ۴۳ نفر انتخاب شد که تجزیه و تحلیل داده‌ها به دلیل اشباع در موضوع مورد مطالعه، براساس همین تعداد پرسشنامه دریافتی انجام گرفته است. گردآوری اطلاعات در این پژوهش به‌وسیله پرسشنامه محقق‌ساخته بسته و براساس «طیف لیکرت» انجام شده که تعداد سؤال‌ها (گویه‌ها) براساس جدول شماره (۱) در مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی ۱۹ عدد می‌باشد. چگونگی توزیع سؤال‌های پرسشنامه بسته پیش‌رو به‌عنوان بخشی از پرسشنامه اصلی در رساله دکتری می‌باشد که اطلاعات آن در جدول شماره (۱) مشخص شده است.

جدول شماره (۱): چگونگی توزیع و تعداد سؤال‌های پرسشنامه بسته

مقیاس	چالش‌ها	چگونگی توزیع سؤال‌ها به صورت تصادفی	تعداد سؤال‌ها
منطقه‌ای	دفاعی و امنیتی	۵۷ تا ۶۹	۱۳
بین‌المللی	دفاعی و امنیتی	۸۸ تا ۹۳	۶

به منظور تأیید روایی شکلی ابزار، پرسشنامه بین تعداد ۸ نفر از خبرگان جغرافیای سیاسی به‌صورت مقدماتی اجرا شد که براساس بازخوردهای شفاهی و مکتوب

مشارکت‌کنندگان در موارد شکلی و قالب ظاهری ابزار، اصلاحات نهایی در زمینه حذف گویه‌های نامرتب انجام و به این ترتیب روایی شکلی ابزار، مورد تأیید قرار گرفت و روایی محتوایی آن از سوی چند نفر از استادان باتجربه مورد تأیید قرار گرفت. پایایی پرسشنامه از راه «آلفای کرونباخ» برای این پرسشنامه در جدول شماره (۲) به دست آمد که با توجه به اینکه میزان «آلفای کرونباخ» در این پژوهش از ۰/۷ بیشتر می‌باشد، گویه‌ها از انسجام درونی لازم برخوردار هستند.

جدول شماره (۲): پایایی پرسشنامه بر اساس ضریب آلفای کرونباخ

مقیاس	شاخص و مؤلفه	آلفای کرونباخ
منطقه‌ای	دفاعی و امنیتی	۰/۸۶
بین‌المللی	دفاعی و امنیتی	۰/۷۶

در این پژوهش گردآوری اطلاعات به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی (پیمایشی) انجام گرفته است. روش انجام پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌های میدانی که حاصل کنکاش پژوهشگران از منابع مختلف برای شناسایی چالش‌ها به روش توصیفی-تحلیلی و سپس براساس هدف پژوهش، برای تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی-امنیتی در دو مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی به روش پیمایشی (استفاده از پرسشنامه بسته) استفاده شده و در نهایت از نرم‌افزار آماری SPSS-23 در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. در بخش آمار توصیفی مشخصه‌های آماری مانند فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی آزمون T تک‌متغیره استفاده شده است. به عبارتی، اطلاعات در این پژوهش استخراج شده از رساله دکتری با عنوان چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی می‌باشد (شامل چهار مقیاس محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و پنج گروه چالش شامل چالش‌های دفاعی-امنیتی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و جغرافیایی-طبیعی) که پس از گردآوری داده‌های لازم، در این تحقیق به دلیل حجم زیاد اطلاعات فقط چالش‌های دفاعی-امنیتی موجود در مسیر توسعه سواحل مکران (دریای عمان) در دو مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی، به توصیف و تفسیر داده‌ها پرداخته شده است. قلمرو جغرافیایی این پژوهش پهنه مرزهای سیاسی جنوب و جنوب شرق کشور

در سواحل دریای عمان (سواحل مکران) می‌باشد. در قلمرو جغرافیایی مزبور چالش‌های توسعه دریامحور در حوضه‌های کرانه و پس‌کرانه‌ای و در دو مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی به‌عنوان موضوع اصلی این پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. همچنین قلمرو زمانی پژوهش، مربوط به زمان بعد از جنگ تحمیلی از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۸ می‌باشد. این تحقیق در سال ۱۳۹۹ انجام گرفته است.

شکل شماره (۱): نقشه الگوی قلمرو جغرافیایی پژوهش. (ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۹)

(منبع: www.transit.pmo.ir)

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۲-۱. چارچوب نظری

۲-۱-۱. نظریه قدرت دریایی ماهان

موضوع توسعه قلمرو، به تدریج از طرف دانشمندان دست به دست و به طور جدی مطرح شد تا جایی که «آلفرد تایر ماهان»^۱ (۱۹۱۴-۱۸۴۰) می گوید: «واپایش (کنترل) دریاها نقش کلیدی در موفقیت ملی دارد». (عزتی، ۱۳۹۰: ۱۱) براساس تجزیه و تحلیل قدرت دریایی بریتانیا و تاریخ دریایی جهان، «ماهان» توانست شش عامل را که قدرت دریایی، تا اندازه زیادی به آنها بستگی دارد، تشخیص دهد. (Dikshit, 1982:104-106) این عوامل عبارتند از:

(۱) موقعیت جغرافیایی؛

(۲) ویژگی های طبیعی؛

(۳) طول ساحل و وسعت قلمرو؛

(۴) جمعیت؛

(۵) خصوصیات ملی؛

(۶) خط مشی حکومت و رهبران سیاسی. (عزتی، ۱۳۹۰: ۵۸-۵۷)

از دیدگاه «ماهان» قدرت دریایی فقط در بُعد نظامی آن مطرح نبود، بلکه دریا از نظر تجاری و اقتصادی نیز بسیار اهمیت داشت. به اعتقاد وی، قدرت نظامی دریایی ناشی از استفاده اقتصادی از دریا و اهمیت آن استفاده برای دولت است. او در کنار اشاره به عوامل توسعه قدرت دریایی، کلیدهای قدرت دریایی را چنین جمع بندی می کند: «تولید یا ضرورت تبادل محصولات، کشتی که تبادل از راه آن صورت می گیرد و مستعمرات که عملیات کشتیرانی را آسان می کند، گسترش می دهد و با نقاط امن متعدد حفظ می کند». (ازغندی و روشندل، ۱۳۹۲: ۱۶۶-۱۶۵) در نظریه قدرت دریایی ماهان بیشتر بر بُعد تجاری و اقتصادی دریا بر پایه سواحل و بنادر مناسب با بهره گیری از تبادل محصولات توسط کشتیرانی تأکید شده است.

۲-۱-۲. نظریه هارتلند مکیندر

«سر هلفورد مکیندر»^۱ نظریه قدرت خشکی را مطرح کرده است. وی در مقاله‌ای با عنوان «محور جغرافیایی تاریخ» (۱۹۰۴) اعلام کرد که برای کسب قدرت جهانی، کشوری موفق خواهد شد که خشکی‌های زمین را در اختیار داشته باشد. وی نظریه «هارتلند» یا محور یا قلب زمین را ارائه کرد. (جعفری ولدانی، ۱۳۸۷: ۵) طبق نظریه «مکیندر» ناحیه مرکزی هارتلند را می‌توان فلات ایران تصور کرد که هلال داخلی و موقعیت ساحلی آن که به آب‌های گرم بین‌المللی هم دسترسی داشته باشد جایی نیست جز سواحل خلیج فارس و دریای عمان.

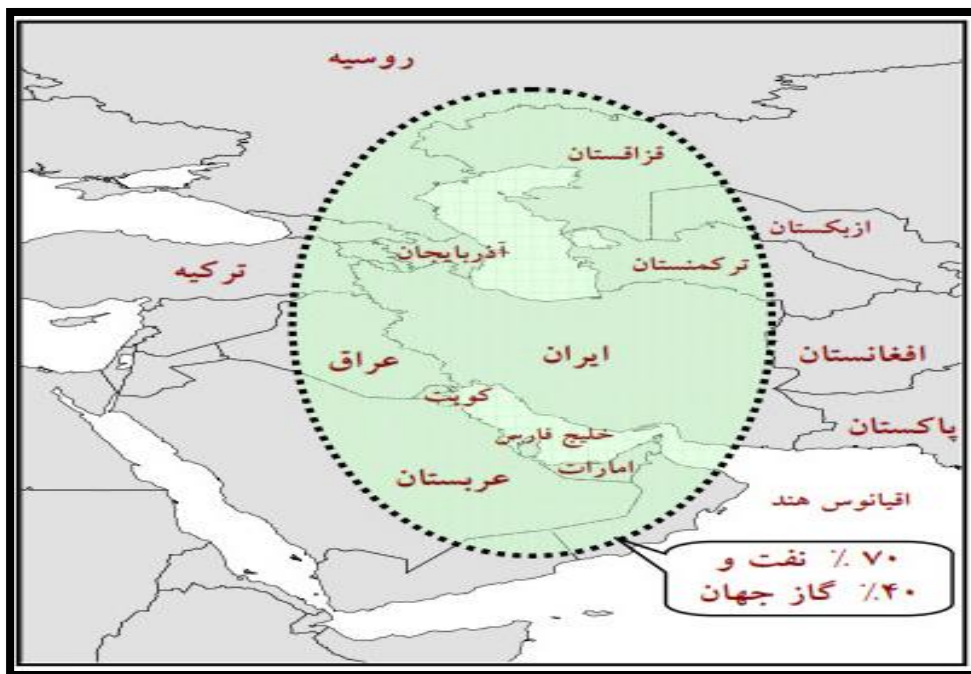
۳-۱-۲. نظریه ریملند اسپایکمن

تفسیر «نیکولاس اسپایکمن»^۳ (۱۹۴۳-۱۸۹۳) از اهمیت ارتباط هارتلند با حلقه اطراف آن، اندکی با اظهارات «مکیندر» متفاوت است. «مکیندر» این محدوده را هلال داخلی و خارجی می‌خواند اما در بیان «اسپایکمن»، این محدوده سرزمین حاشیه یا «ریملند»^۴ خوانده می‌شود که در محاصره آب‌هاست. این نظریه که آسانی حرکت در دریا (تجارت دریایی) را ممکن می‌سازد، امکان برقراری یک سلطه مافوق را که نمونه‌ای از ساخت ژئوپولیتیک جدید است، را نیز امکان‌پذیر می‌نماید. «اسپایکمن» بیشتر بر دریا تأکید داشت. او معتقد بود قدرت دریایی کلید راهبرد جهانی است. دلیل اهمیت دادن «اسپایکمن» به «ریملند» در مقایسه با «هارتلند»، از این جهت بود که این منطقه امکان ترکیب قدرت بری و بحری را بهتر فراهم می‌کند. همچنین بیشتر منابع نیروی انسانی و آسانی ارتباطات در این بخش از جهان وجود دارد. (عزتی، ۱۳۹۰: ۱۸-۱۶)

۴-۱-۲. جایگاه جنوب شرق ایران در نظریه‌های ژئوپولیتیک

-
1. Sir Helford Mackinder
  2. Heartland
  1. Nicholas J. Spykman
  2. Rimland

به لحاظ موقعیت ارتباطی، فضای جغرافیایی ایران در محور شمال - جنوب، دو عرصه جغرافیایی آب و خشکی را به هم پیوند می دهد و در مسیر عمومی ارتباط قاره های اروپا و آسیا و اقیانوسیه، به ویژه آسیای جنوبی و جنوب شرقی قرار دارد. از این رو، ایران در معرض تعاملات، راهبردها و جابه جایی هایی قرار دارد که با موقعیت ارتباطی ایران مرتبط می باشند. بنابراین ایران در نظریه های ژئوپلیتیک از جایگاه و موقعیت مهمی برخوردار است. یکی از مناطق با اهمیت این کشور، به لحاظ ظرفیت های ژئوپلیتیکی سواحل دریای عمان و جنوب شرقی ایران است. (حافظنیا، ۱۳۸۲) جنوب شرقی ایران به علت سواحل گسترده دریای عمان از جایگاه منحصر به فردی برخوردار است، چرا که افزون بر دسترسی به آب های اقیانوسی، از دید قدرت دریایی نزدیکترین و مناسب ترین مسیر برای دسترسی به آسیای میانه و سیبری (بخش اصلی هارتلند) است. (احمدی و پارسایی، ۱۳۸۴) «جفری کمپ» در سال ۱۹۹۷ مجموعه سرزمین های دربرگیرنده خلیج فارس و دریای خزر را «بیضی استراتژیک» نام نهاد. این مناطق به عنوان دو منطقه اصلی برآورنده نیاز روزافزون انرژی جهان در قرن بیست و یکم برای جهان غرب اهمیت فراوانی دارد. بخش هایی از سواحل ایران در دریای عمان در نزدیکی تنگه راهبردی هرمز بخشی از «بیضی استراتژیک» انرژی «جفری کمپ» قرار دارد که به عنوان یکی از مناطق همجوار هارتلند جدید در امر تأمین امنیت «بیضی استراتژیک» انرژی و مسیرهای ارتباطی آن اهمیت ویژه ای دارد. (شکل شماره ۲)

شکل شماره (۲): نقشه «بیضی استراتژیک انرژی»

(منبع: کمپ و هارکوی، ۱۳۸۳:۱۹۱)

۲-۲. مفهوم‌شناسی

۲-۲-۱. چالش

چالش در اصطلاح بیان‌کننده وضعیتی است که دو کشور با یکدیگر از پیش اختلاف دارند و یکدیگر را تهدید می‌کنند. وجود اختلاف قبلی سبب بروز چالش می‌شود و طرفین یکدیگر را به اقدام‌های دیپلماتیک و یا نظامی تهدید می‌کنند. (جعفری‌ولدانی، ۱۳۸۸: ۱۷)

۲-۲-۲. دفاع

هرگونه اقدامی که فضای توسعه منطقه «کشور» را در برابر انواع تهدیدهای داخلی و خارجی قابل دفاع می‌سازد. گرچه این معنی و مفهوم منحصر به دفاع نظامی نیست، اما دفاع نظامی عمده‌ترین انواع دفاع در برابر خطرها و تهدیدها متوجه توسعه به‌شمار می‌آید. (علی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۴)

۳-۲-۲. امنیت

مفهوم امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه پایدار نیز می‌تواند در نظر گرفته شود، به عبارت دیگر، میان دو مفهوم امنیت و توسعه پایدار شباهت‌های قابل توجهی دیده می‌شود. از جمله اینکه هر دو بر مسائل مشترک جامعه، اقتصاد و محیط‌زیست با تأکیدهای متفاوت توجه دارند. (قاسمی، ۱۳۸۷: ۲۰۲) در واقع، امنیت و توسعه پایدار، ابعاد به هم پیوسته و تجزیه‌ناپذیری هستند. امنیت، توسعه است و توسعه یکی از شروط مهم برای رسیدن به امنیت، به ویژه در جهان سوم به شمار می‌رود. امنیت اغلب بر مبنای روابط قدرت میان دولت‌ها و حتی به گونه‌ای مشخص‌تر به عنوان دفاع نظامی در برابر تهدیدهای خارجی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. (بایوردی، ۱۳۸۸: ۱۷۴)

۴-۲-۲. چالش‌های دفاعی (نظامی) - امنیتی

طرح خاورمیانه بزرگ، از آنجا که بخش غیرنظامی راهبرد امنیت ملی آمریکا برای مقابله با تهدیدهای ناهمگون است، به طور مستقیم چالش و تهدید نظامی علیه ایران را در بر ندارد و امنیت نظامی کشور را به مخاطره نمی‌اندازد. اما اثرگذاری سلبی غیرمستقیم آن بر امنیت نظامی ج.ا.ایران در بلندمدت می‌تواند بسیار جدی و خطرناک باشد؛ به گونه‌ای که بقا و حیات کشور را به خطر بیاندازد. اگر انگیزه و هدف اصلی این طرح را نبرد با تروریسم، مقابله با کشورهای سرکش و جلوگیری از گسترش سلاح‌های کشتار جمعی، مبارزه با اسلام‌گرایی سیاسی و حفظ امنیت رژیم اشغالگر قدس بدانیم، ممکن است جمهوری اسلامی را در نهایت، در معرض تهدیدها و اقدام‌های نظامی آمریکا قرار دهد. این مواجهه و رویارویی از طریق فرایند «امنیتی‌کردن» جمهوری اسلامی ممکن می‌شود. امنیتی‌کردن، فرایندی است که در آن بازیگر امنیتی‌ساز موضوعی را به گونه‌ای تعریف می‌کند که تهدیدهای وجودی را در بردارد و به وسیله راهکارها، ابزارها و رویه‌های رایج و متداول سیاسی نمی‌توان آن را مدیریت و مرتفع ساخت. چون امنیتی‌ساختن ماهیتی «بین‌الذهانی» دارد، فقط توسط بازیگر امنیتی‌ساز صورت نمی‌گیرد و نیازمند پذیرش آن از سوی ناظران

«کنش گفتاری» امنیت و مشروعیت در گفتمان عمومی امنیت غالب است. یعنی آنان باید بپذیرند که موضوع یا پدیده‌ای، تهدیدی حیاتی و وجودی نسبت به ارزش‌های مشترک آنها می‌باشد و در چارچوب قواعد، هنجارها و رویه‌های غالب و رایج سیاسی نیز نمی‌توان آن را برطرف کرد. براین اساس آمریکا به عنوان بازیگر امنیت‌ساز تلاش می‌کند تا جمهوری اسلامی را تهدیدی وجودی علیه امنیت ملی خود و صلح جهانی معرفی کرده و به افکار عمومی داخلی و بین‌المللی نیز بقبولاند. پروژه متهم‌سازی ج.ا.ایران به حمایت از تروریسم، تولید سلاح‌های هسته‌ای، اخلال در روند صلح خاورمیانه و نقض حقوق بشر، بخشی از فرایند امنیتی ساختن ج.ا.ایران از سوی آمریکا به‌شمار می‌آید. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۳: ۴۸۶)

۵-۲-۲. توسعه

توسعه گذار از وضعیتی به وضعیت دیگر می‌باشد و عبارت است از تغییر، تحول و پیشرفت. (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۴۱) در گذشته تنها رشد اقتصادی یک جامعه مورد توجه قرار می‌گرفت ولی از دهه ۱۹۶۰ به بعد، و با توجه به نگرش تک‌بعدی به توسعه که علی‌رغم رشد اقتصادی بالا، شکاف‌های اساسی در جوامع بشری به وجود آورده بود، باعث شد در مفهوم توسعه تجدیدنظر صورت گرفته و توسعه به‌عنوان یک مفهوم چندبعدی موردنظر قرار گیرد. پس از همایش نشست زمین در شهر «ریودوژانیرو» برزیل در سال ۱۹۹۲، به‌کارگیری واژه «توسعه پایدار» در محافل علمی فراگیر شد. «توسعه پایدار»، توسعه‌ای است که نیازهای نسل کنونی را بدون خدشه‌دار کردن توانایی نسل آینده برآورده کند. در این تعریف، حق نسل‌ها در برخورداری همسان از سرمایه طبیعی به رسمیت شناخته شده و استفاده از سرمایه طبیعی در اندازه بهره‌گیری از آن مجاز شمرده شده است. براین اساس، حفاظت صرف از محیط‌زیست موردنظر نیست، بلکه مقصود مفهوم جدیدی از رشد اقتصادی است که عدالت و امکانات زندگی را برای همه مردم و نه تعداد اندکی از آنها فراهم کند. (ازکیا و غفاری، ۱۳۹۳: ۵۹)

۶-۲-۲. توسعه دریامحور

از واژه قدرت دریایی که حاصل توسعه دریایی است، تعریف‌های گوناگونی می‌شود، ولی جامع‌ترین تعریف این است که قدرت دریایی عبارت است از مجموعه توانایی‌های یک ملت در استحصال منافع خویش از دریاها و اقیانوس‌ها با به‌کارگیری آب‌های دنیا برای مقاصد سیاسی، اقتصادی و نظامی در زمان صلح و جنگ به‌منظور دستیابی به مقاصد و هدف‌های ملی. (عزتی، ۱۳۸۷: ۸۰)

۲-۲-۷. نگرش متقابل توسعه و امنیت

در این نگرش، عقیده غالب بر آن نیست که امنیت و توسعه بر یکدیگر مقدمند، بلکه ارتباط هم‌عرض و هم‌سنگ توسعه و امنیت برای آن دارای اهمیت است. براساس دیدگاه‌های بالا می‌توان گفت که امنیت و توسعه در مناطق مرزی، با ضریب همبستگی بالا دارای رابطه‌ای مستقیم و دوسویه با یکدیگرند. به عبارت دیگر، توسعه و امنیت تأثیر متقابلی در مناطق مرزی بر هم دارند؛ به گونه‌ای که هر اقدامی در فرایند تحقق توسعه و رفاه ساکنان مناطق مرزی، تأثیرات مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت آن منطقه و به تبع آن، امنیت ملی دارد و برعکس. به این ترتیب مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه، از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه‌نیافته‌تر برخوردارند. نکته مهم اینکه میان سلسله‌مراتب توسعه‌ای و سلسله‌مراتب امنیتی مناطق مرکزی و مناطق مرزی، رابطه وجود دارد. برقرای چنین رابطه‌ای موجب تحقق تعادل توسعه‌ای و تعادل امنیتی می‌شود. (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۹۷-۱۹۶)

۲-۲-۸. سواحل مکران

مکران سرزمینی ساحلی در جنوب خاوری ایران و جنوب باختری پاکستان است که در طول خلیج عمان از «رأس‌الکوه» در باختر «جاسک» تا «لاس بلا» در جنوب خاوری (شرقی) ایالت بلوچستان پاکستان گسترده است. سرزمین مکران نام ناحیه اصیل آریایی‌نشین در جنوب شرق ایران زمین می‌باشد که دارای اقوامی دلاور و جنگجو با قدمتی بیش از سه هزار سال می‌باشد. (لسترنج، ۱۳۶۷: ۴۵)

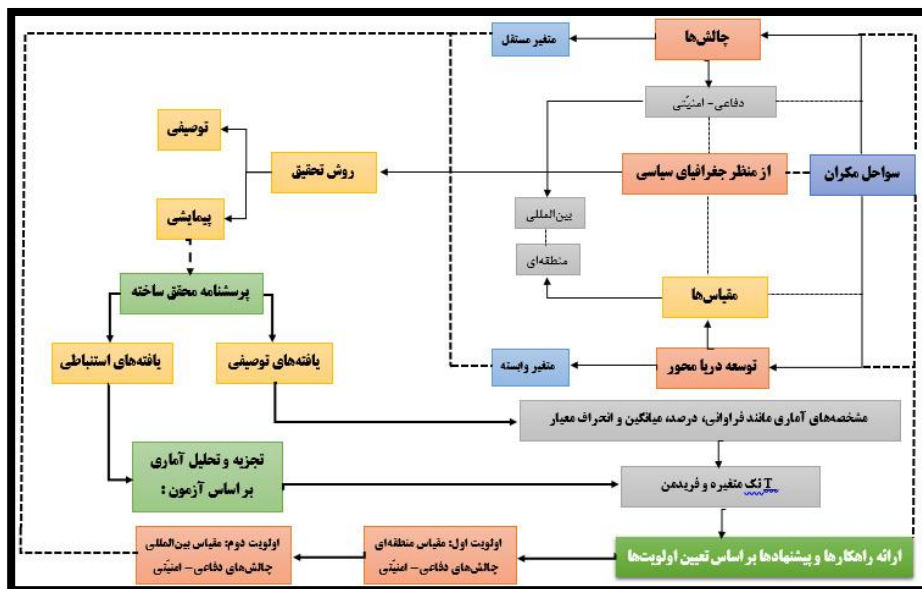

شکل شماره (۳): نقشه موقعیت سواحل مکران. (ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۹)

(منبع: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح)

۲-۲-۹. جغرافیای سیاسی

جغرافیای سیاسی، شاخه‌ای از علم جغرافیا است که اثرپذیری و اثرگذاری سیاست و قدرت در محیط جغرافیایی و به بیان دیگر، تأثیر تصمیم‌های سیاسی بر محیط جغرافیایی را موردکاوش و بررسی قرار می‌دهد. نقش ویژه جغرافیای سیاسی، سازماندهی سیاسی فضا در سطح «مقیاس» محلی، ملی و منطقه‌ای است. (میرحیدر، ۱۳۸۰) بر مبنای آنچه بیان گردید، می‌توان الگوی مفهومی چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران را در دو مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی به شکل شماره (۴) ارائه نمود.

شکل شماره (۴): الگوی تحلیلی چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریا محور در سواحل مکران

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها

استفاده از آمار به ایجاد نظم در پدیده‌های مورد بررسی در تحقیق کمک قابل توجهی می‌نماید. در این بخش اطلاعات به دست آمده با استفاده از آمار توصیفی از روی گویه‌ها تنظیم، سپس با استفاده از آمار استنباطی و با توجه به سؤال اصلی تحقیق، تحلیل شده است.

۳-۱. یافته‌های توصیفی

با استفاده از آمار توصیفی ابتدا داده‌های جمعیت‌شناختی پرسشنامه و سپس داده‌های مربوط به گویه‌های پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. همچنین به دلیل تخصصی بودن موضوع (رعایت روایی و پایایی در پژوهش) حجم نمونه ۴۳ نفر از بین جامعه آماری (۱۲۰ نفره) دانشجویان، دانش‌آموختگان و استادان جغرافیای سیاسی کشور از سراسر کشور

به صورت سرشماری انتخاب شدند. اساس تجزیه و تحلیل در این پژوهش با استفاده از پرسشنامه‌های دریافتی (با روش الکترونیکی) و براساس «طیف لیکرت» محاسبه شده است.

جدول شماره (۳): داده‌های توصیفی و جمعیت‌شناختی تحقیق

درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری	سن	درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری	جنسیت
۲۵/۶	۱۱	۲۵ تا ۳۵ سال		۱۸/۶	۸	زن	
۴۴/۲	۱۹	۳۶ تا ۴۵ سال	۸۱/۴	۳۵	مرد		
۲۷/۹	۱۲	۴۶ تا ۵۵ سال	۱۰۰	۴۳	مجموع		
درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری	درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری	مدرک تحصیلی	
۲/۳	۱	بالاتر از ۵۵ سال	۸۳/۷	۳۶	دکتری		
۱۰۰	۴۳	مجموع	۱۶/۳	۷	کارشناسی ارشد		
			۱۰۰	۴۳	مجموع		

همان‌گونه که در جدول شماره (۳) ملاحظه می‌گردد، از ۴۳ نفر جامعه نمونه، ۳۶ نفر دارای مدرک دکتری (۸۳/۷ درصد)، ۷ نفر کارشناسی ارشد (۱۶/۳ درصد)، ۳۵ نفر مرد (۸۱/۴ درصد) و ۸ نفر خانم (۱۸/۶ درصد) می‌باشند.

جدول شماره (۴): توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌گویی‌های مرتبط با چالش‌های دفاعی و امنیتی بر اساس طیف لیکرت در مقیاس منطقه‌ای

گویه‌ها (مصادیق چالش‌ها)						
(۱) چالش دفاعی - امنیتی: دولت‌های ضعیف و بحران اقتدار، اساسی‌ترین چالشی هستند که باعث تحریک دو مؤلفه دیگر، یعنی اشاعه تروریسم و افراط‌گرایی و نیز گسترش نفوذ و مداخله‌های قدرت‌های فرامنطقه‌ای می‌شوند.						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۱	۳	۱۴	۱۵	۱۰	۳/۶۹
درصد	۲/۳	۷	۳۲/۶	۳۴/۹	۲۳/۳	
(۲) سطح ژئوپلیتیکی آسیب‌پذیری‌های آمریکا در خلیج فارس و کشورهای حاشیه آن همواره مانع تحرک ایران می‌شود.						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۲	۶	۱۵	۱۵	۵	۳/۳۴
درصد	۴/۷	۱۴	۳۴/۹	۳۴/۹	۱۱/۶	

گویه‌ها (مصادیق چالش‌ها)

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	شاخص آماری
(۳) تهدیدهای سخت‌افزاری گروه‌های سلفی پاکستان بر امنیت ملی: بسترسازی برای حرکت‌های افراطی و ایجاد آشوب‌های قومی - فرقه‌های مسلحانه، دستیابی گروه‌های سلفی به سلاح‌های هسته‌ای، شیوع تک‌وهابی‌گری و افزایش اقدام‌های تروریستی.						
۳/۲۷	۴	۱۴	۱۶	۸	۱	فراوانی
	۹/۳	۳۲/۶	۳۷/۲	۱۸/۶	۲/۳	درصد
(۴) چالش‌ها و مشکلات مربوط به حوزه خارجی (همسایگان) پاکستان: تأثیر بحران‌های داخلی افغانستان بر هر دو کشور، وجود گروهک‌های تروریستی در پاکستان و منازعه‌های فرقه‌ای در پاکستان.						
۳/۶۵	۸	۱۵	۱۸	۱	۱	فراوانی
	۱۸/۶	۳۴/۹	۴۱/۹	۲/۳	۲/۳	درصد
(۵) تروریسم و بنیادگرایی در منطقه.						
۳/۸۶	۱۰	۲۱	۸	۴	۰	فراوانی
	۲۳/۳	۴۸/۸	۱۸/۶	۹/۳	۰	درصد
(۶) چالش‌های امنیتی ایران و پاکستان در حوزه بلوچستان: بعد نظامی، بعد سیاسی، بعد اقتصادی و بعد اجتماعی.						
۳/۵۵	۵	۱۷	۱۸	۳	۰	فراوانی
	۱۱/۶	۳۹/۵	۴۱/۹	۷	۰	درصد
(۷) بی‌ثباتی و عدم امنیت در کشورهای همسایه شرقی (پاکستان و افغانستان).						
۳/۶۲	۶	۱۹	۱۴	۴	۰	فراوانی
	۱۴	۴۴/۲	۳۲/۶	۹/۳	۰	درصد
(۸) چالش‌ها و مشکلات مربوط به حوزه مرز - عوامل سیاسی (امنیت مرزی): ثبات و یا بی‌ثباتی سیاسی در کشورهای همسایه، حضور و مداخله قدرت‌های فرامنطقه‌ای.						
۳/۵۱	۶	۱۸	۱۳	۴	۲	فراوانی
	۱۴	۴۱/۹	۳۰/۲	۹/۳	۴/۷	درصد
(۹) عوامل طبیعی (امنیت مرزی): وسیع بودن منطقه و گسیختگی‌های فضایی.						
۳/۵۳	۶	۱۷	۱۵	۴	۱	فراوانی

گویه‌ها (مصادیق چالش‌ها)						
درصد	۲/۳	۹/۳	۳۴/۹	۳۹/۵	۱۴	
(۱۰) عوامل اقتصادی (امنیت مرزی): اختلاف سطح توسعه و تفاوت بسیار در درآمد و قیمت کالا و خدمات، کمبود زیرساخت‌های توسعه و ضعف بنیان اقتصادی در مناطق مرزی، قاچاق کالا و سوخت.						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۰	۳	۱۲	۲۱	۷	۳/۷۴
درصد	۰	۷	۲۷/۹	۴۸/۸	۱۶/۳	
(۱۱) تهدیدهای امنیتی در مرزهای جنوب شرقی: نامشخص بودن وضعیت حقوقی آب هیرمند در مرزهای ایران و افغانستان، افزایش قاچاق مواد مخدر از افغانستان به خاک ایران، افزایش فعالیت‌های جاسوسی آمریکا علیه مراکز نظامی و هسته‌ای ایران از راه پایگاه‌های هوایی.						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۰	۵	۱۶	۱۵	۷	۳/۵۵
درصد	۰	۱۱/۶	۳۷/۲	۳۴/۹	۱۶/۳	
(۱۲) ویژگی‌های ژئوپلیتیکی مؤثر در شکل‌گیری گروهک‌های تروریستی در جنوب شرقی کشور: موقعیت جغرافیایی ایران به‌طور عام و استان سیستان و بلوچستان به‌طور خاص در کنار بزرگترین کانون کشت خشخاش و تولید مرفین و هروئین در جهان و در منطقه موسوم به «هلال طلایی».						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۱	۱	۱۵	۱۶	۱۰	۳/۷۶
درصد	۲/۳	۲/۳	۳۴/۹	۳۷/۲	۲۳/۳	
(۱۳) قاچاق مواد مخدر و اسلحه به داخل کشور (افغانستان و پاکستان).						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۰	۳	۱۲	۲۲	۶	۳/۷۲
درصد	۰	۷	۲۷/۹	۵۱/۲	۱۴	

یافته‌های جدول شماره (۴) بیانگر آن است که بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با چالش دفاعی و امنیتی در مقیاس منطقه‌ای، با ۳/۸۶ مربوط به گویه (۵): «تروریسم و بنیادگرایی در منطقه» و کمترین میانگین نمره پاسخ با ۳/۲۷ مربوط به گویه (۳): «تهدیدهای سخت‌افزاری گروه‌های سلفی پاکستان بر امنیت ملی» بوده است.

جدول شماره (۵): توزیع فراوانی و درصد پاسخ گویه‌های مرتبط با چالش‌های دفاعی و امنیتی

بر اساس طیف لیکرت در مقیاس بین‌المللی

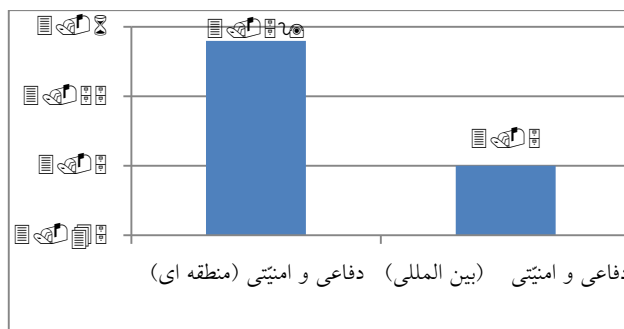
گویه‌ها (مصادیق چالش‌ها)						
(۱) چالش‌های دفاعی (طرح خاورمیانه بزرگ): هدف اصلی این طرح (از دیدگاه آمریکا) نبرد با تروریسم، مقابله با کشورهای سرکش و جلوگیری از گسترش سلاح‌های کشتارجمعی، مبارزه با اسلام‌گرایی سیاسی و حفظ امنیت رژیم اشغالگر قدس می‌باشد؛ در نتیجه تأثیر آن بر امنیت نظامی ج.ا.ایران در بلندمدت می‌تواند بسیار جدی و خطرناک باشد.						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۱	۶	۱۸	۱۵	۳	۳/۳۰
درصد	۲/۳	۱۴	۴۱/۹	۳۴/۹	۷	
(۲) چالش‌های امنیتی (طرح خاورمیانه بزرگ): با توجه به ماهیت غیرنظامی این طرح طبیعی است که تأثیرات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی - هویتی آن بیش از اثرات نظامی خواهد بود.						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۱	۳	۱۹	۱۵	۵	۳/۴۶
درصد	۲/۳	۷	۴۴/۲	۳۴/۹	۱۱/۶	
(۳) عوامل جغرافیایی خارجی: حضور آمریکا در اطراف مرزهای ج.ا.ایران.						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۱	۵	۹	۱۹	۹	۳/۶۹
درصد	۲/۳	۱۱/۶	۲۰/۹	۴۴/۲	۲۰/۹	
(۴) پیوندیافتگی کشورهای هم‌مرز با قدرت‌های خارج از منطقه: وجود پیمان‌های سیاسی - دفاعی است که کشورهای منطقه به دلیل ضعف قدرت ملی با قدرت‌های فرامنطقه‌ای منعقد می‌کنند و به این ترتیب زمینه را برای دخالت در کشور مزبور و حتی مناطق مرزی کشور مجاور فراهم می‌سازند.						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۱	۶	۱۷	۱۷	۲	۳/۳۰
درصد	۲/۳	۱۴	۳۹/۵	۳۹/۵	۴/۷	
(۵) بحران‌های ژئوپلیتیکی با خاستگاه برون ملی: تنش‌سازی فرقه‌ای، گسترش ایران‌هراسی و بهره‌برداری ابزاری از سازمان‌های تروریستی منطقه‌ای (از طرف آمریکا).						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۰	۴	۱۳	۲۰	۶	۳/۶۵
درصد	۰	۹/۳	۳۰/۲	۴۶/۵	۱۴	
(۶) تروریسم و گروه‌های تروریستی: با حمایت کشورهای قدرتمند با عملیات خرابکاری، گروگانگیری، بمب‌گذاری در مناطق حساس و راهبردی، امنیت کشور را به‌مخاطره می‌اندازند.						
شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
فراوانی	۱	۲	۱۴	۲۱	۵	۳/۶۲
درصد	۲/۳	۴/۷	۳۲/۶	۴۸/۸	۱۱/۶	

یافته‌های جدول شماره (۵) بیانگر آن است که بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با چالش دفاعی و امنیتی در مقیاس بین‌المللی، با ۳/۶۹ مربوط به گویه (۳): «عوامل

جغرافیایی خارجی: حضور آمریکا در اطراف مرزهای ایران» و کمترین میانگین نمره پاسخ با ۳/۳۰ مربوط به گویه‌های (۱) و (۴) بوده است.

جدول شماره (۶): مقایسه میانگین و انحراف معیار چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران

مقیاس	چالش	میانگین	انحراف معیار
منطقه‌ای	دفاعی و امنیتی	۳/۵۹	۰/۶۴
بین‌المللی	دفاعی و امنیتی	۳/۵۰	۰/۷۱

نمودار شماره (۱): مقایسه میانگین نمره چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران

نتایج جدول شماره (۶) و نمودار شماره (۶-۱) نشان می‌دهد که از نظر پاسخگویان، بالاترین میانگین با ۳/۵۹ مربوط به چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس منطقه‌ای و پایین‌ترین میانگین با ۳/۵۰ مربوط به چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس بین‌المللی بوده است.

۲-۳. یافته‌های استنباطی

به منظور تجزیه و تحلیل سؤال‌های پژوهش و براساس پرسشنامه‌های تنظیم شده که به صورت الکترونیکی (اینترنتی) در بین جامعه نمونه توزیع گردید و پاسخ‌های دریافت شده در قالب جدول‌های شماره (۷)، (۸) و (۹) محاسبه شده است.

الف. سؤال فرعی (۱): میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در

مقیاس منطقه‌ای سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟

جدول شماره (۷): میانگین، انحراف معیار، مقدار «تی»، درجه آزادی، سطح معنی داری و رتبه بندی

میانگین گویه های چالش های دفاعی و امنیتی در مقیاس منطقه ای

گویه ها (مصادیق چالش ها)						
(۱) دولت های ضعیف و بحران اقتدار، اساسی ترین چالشی هستند که باعث تحریک دو مؤلفه دیگر، یعنی اشاعه تروریسم و افراط گرایی و نیز گسترش نفوذ و مداخله های قدرت های فرامنطقه ای می شوند.						
رتبه	میانگین رتبه ای	سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۷/۳۴	۰/۰۰۱	۴۲	۴/۶۲۶	۰/۹۵	۳/۶۹
(۲) سطح ژئوپلیتیکی آسیب پذیری های آمریکا در خلیج فارس و کشورهای حاشیه آن همواره مانع تحرک ایران می شود.						
رتبه	میانگین رتبه ای	سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۵/۹۸	۰/۰۳۰	۴۲	۲/۲۴۱	۱/۰۲	۳/۳۴
(۳) تهدیدهای سخت افزاری گروه های سلفی پاکستان بر امنیت ملی: بستر سازی برای حرکت های افراطی و ایجاد آشوب های قومی - فرقه ای مسلحانه، دستیابی گروه های سلفی به سلاح های هسته ای، شیوع تفکر وهابیت گری و افزایش اقدام های تروریستی.						
رتبه	میانگین رتبه ای	سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۵/۳۵	۰/۰۶۳	۴۲	۱/۹۰۸	۰/۹۵	۳/۲۷
(۴) چالش ها و مشکلات مربوط به حوزه خارجی (همسایگان) پاکستان: تأثیر بحران های داخلی افغانستان بر هر دو کشور، وجود گروهک های تروریستی در پاکستان و منازعه های فرقه ای در پاکستان.						
رتبه	میانگین رتبه ای	سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۷/۲۸	۰/۰۰۱	۴۲	۴/۷۶۲	۰/۸۹	۳/۶۵
(۵) تروریسم و بنیادگرایی در منطقه.						
رتبه	میانگین رتبه ای	سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
اول	۸/۲۹	۰/۰۰۱	۴۲	۶/۳۵۰	۰/۸۸	۳/۸۶
(۶) چالش های امنیتی ایران و پاکستان در حوزه بلوچستان: بعد نظامی، بعد سیاسی، بعد اقتصادی و بعد اجتماعی.						
رتبه	میانگین رتبه ای	سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۶/۷۱	۰/۰۰۱	۴۲	۴/۵۹۹	۰/۷۹	۳/۵۵
(۷) بی ثباتی و عدم امنیت در کشورهای همسایه شرقی (پاکستان و افغانستان).						
رتبه	میانگین رتبه ای	سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۷/۰۷	۰/۰۰۱	۴۲	۴/۸۶۸	۰/۸۴	۳/۶۲
(۸) چالش ها و مشکلات مربوط به حوزه مرز - عوامل سیاسی (امنیت مرزی): ثبات و یا بی ثباتی سیاسی در کشورهای همسایه، حضور و مداخله قدرت های فرامنطقه ای.						
رتبه	میانگین رتبه ای	سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۶/۷۰	۰/۰۰۲	۴۲	۳/۳۲۶	۱	۳/۵۱

گویه‌ها (مصادیق چالش‌ها)						
(۹) عوامل طبیعی (امنیت مرزی): وسیع بودن منطقه و گسیختگی‌های فضایی.						
رتبه	میانگین رتبه‌ای	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۶/۶۷	۰/۰۰۱	۴۲	۳/۷۵۲	۰/۹۳	۳/۵۳
(۱۰) عوامل اقتصادی (امنیت مرزی): اختلاف سطح توسعه و تفاوت بسیار در درآمد و قیمت کالا و خدمات، کمبود زیرساخت‌های توسعه و ضعف بنیان اقتصادی در مناطق مرزی و قاچاق کالا و سوخت.						
رتبه	میانگین رتبه‌ای	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
سوم	۷/۶۷	۰/۰۰۱	۴۲	۵/۹۵۷	۰/۸۱	۳/۷۴
(۱۱) تهدیدهای امنیتی در مرزهای جنوب شرقی: نامشخص بودن وضعیت حقوقی آب هیرمند در مرزهای ایران و افغانستان، افزایش قاچاق مواد مخدر از افغانستان به خاک ایران، افزایش فعالیت‌های جاسوسی آمریکا علیه مراکز نظامی و هسته‌ای ایران از راه پایگاه‌های هوایی.						
رتبه	میانگین رتبه‌ای	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۶/۵۰	۰/۰۰۱	۴۲	۴/۰۳۲	۰/۹۰	۳/۵۵
(۱۲) ویژگی‌های ژئوپلیتیکی مؤثر در شکل‌گیری گروهک‌های تروریستی در جنوب شرقی کشور: موقعیت جغرافیایی ایران به‌طور عام و استان سیستان و بلوچستان به‌طور خاص در کنار بزرگترین کانون کشت خشخاش و تولید مرفین و هروئین در جهان، در منطقه موسوم به «هلال طلایی».						
رتبه	میانگین رتبه‌ای	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
دوم	۷/۸۶	۰/۰۰۱	۴۲	۵/۴۶۰	۰/۹۲	۳/۷۶
(۱۳) قاچاق مواد مخدر و اسلحه به داخل کشور (افغانستان و پاکستان).						
رتبه	میانگین رتبه‌ای	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار «تی»	انحراف معیار	میانگین
***	۷/۵۸	۰/۰۰۱	۴۲	۵/۹۳۵	۰/۷۹	۳/۷۲

نتایج جدول شماره (۷) نشان می‌دهد میانگین گویه‌های (۱)، (۴)، (۵)، (۶)، (۷)، (۸)، (۹)، (۱۰)، (۱۱)، (۱۲) و (۱۳) چالش‌های دفاعی و امنیتی در مقیاس منطقه‌ای به‌طور معنی‌داری از سطح متوسط بالاتر و گویه‌های (۵)، (۱۲) و (۱۰) رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده است.

ب. سؤال فرعی (۲): میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس

بین‌المللی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟

جدول شماره (۸): میانگین، انحراف معیار، مقدار «تی»، درجه آزادی، سطح معنی‌داری و رتبه‌بندی

میانگین گویه‌های چالش‌های دفاعی و امنیتی در مقیاس بین‌المللی

گویه‌ها (مصادیق چالش‌ها)						
(۱) چالش‌های دفاعی (طرح خاورمیانه بزرگ): هدف اصلی این طرح (از دیدگاه آمریکا) نبرد با تروریسم، مقابله با کشورهای سرکش و جلوگیری از گسترش سلاح‌های کشتار جمعی، مبارزه با اسلام‌گرایی سیاسی و حفظ امنیت رژیم اشغالگر قدس می‌باشد. در نتیجه تأثیر آن بر امنیت نظامی ج.ا.ایران در بلندمدت می‌تواند بسیار جدی و خطرناک باشد.						
میانگین	انحراف معیار	مقدار «تی»	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	میانگین رتبه‌ای	رتبه
۳/۳۰	۰/۸۸	۲/۲۳۴	۴۲	۰/۰۳۱	۲/۹۹	***
(۲) چالش‌های امنیتی (طرح خاورمیانه بزرگ): با توجه به ماهیت غیرنظامی این طرح طبیعی است که تأثیرات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی - هویتی آن بیش از اثرات نظامی خواهد بود.						
میانگین	انحراف معیار	مقدار «تی»	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	میانگین رتبه‌ای	رتبه
۳/۴۶	۰/۸۸	۳/۴۵۷	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۴۴	***
(۳) عوامل جغرافیایی خارجی: حضور آمریکا در اطراف مرزهای ج.ا.ایران.						
میانگین	انحراف معیار	مقدار «تی»	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	میانگین رتبه‌ای	رتبه
۳/۶۹	۱/۰۱	۴/۵۱۸	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۹۹	اول
(۴) پیوندیافتگی کشورهای هم‌مرز با قدرت‌های خارج از منطقه: وجود پیمان‌های سیاسی - دفاعی است که کشورهای منطقه به دلیل ضعف قدرت ملی با قدرت‌های فرامنطقه‌ای منعقد می‌کنند و به این ترتیب زمینه را برای دخالت در کشور مزبور و حتی مناطق مرزی کشور مجاور فراهم می‌سازند.						
میانگین	انحراف معیار	مقدار «تی»	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	میانگین رتبه‌ای	رتبه
۳/۳۰	۰/۸۶	۲/۳۰۵	۴۲	۰/۰۲۶	۲/۹۷	***
(۵) بحران‌های ژئوپلیتیکی با خاصیت برون ملی: تنش‌سازی فرقه‌ای، گسترش ایران‌هراسی و بهره‌برداری ابزاری از سازمان‌های تروریستی منطقه‌ای (از طرف آمریکا).						
میانگین	انحراف معیار	مقدار «تی»	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	میانگین رتبه‌ای	رتبه
۳/۶۵	۰/۸۴	۵/۰۷۲	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۸۷	دوم
(۶) تروریسم و گروه‌های تروریستی: با حمایت کشورهای قدرتمند با عملیات خرابکاری، گروگانگیری، بمب‌گذاری در مناطق حساس و راهبرد، امنیت کشور را به مخاطره می‌اندازند.						
میانگین	انحراف معیار	مقدار «تی»	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	میانگین رتبه‌ای	رتبه
۳/۶۲	۰/۸۴	۴/۸۶۸	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۷۴	سوم

نتایج جدول شماره (۸) نشان می‌دهد میانگین همه گویه‌های چالش‌های دفاعی و امنیتی در مقیاس بین‌المللی به‌طور معنی‌داری از سطح متوسط بالاتر است و گویه‌های (۳)، (۵) و (۶) رتبه‌های اول تا سوم را به‌خود اختصاص داده است.

جدول شماره (۹): مقایسه میانگین گویه‌های چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس

منطقه‌ای و بین‌المللی سواحل مکران با میانگین فرضی ۳

چالش‌ها	میانگین	انحراف	انحراف از	آزمون	درجه	سطح
---------	---------	--------	-----------	-------	------	-----

معناداری	آزادی	T	میانگین	معیار		
۰/۰۰۱	۴۲	۶/۰۸۴	۰/۰۹۷	۰/۶۴	۳/۵۹	دفاعی و امنیتی (منطقه‌ای)
۰/۰۰۱	۴۲	۴/۶۷۸	۰/۱۰۸	۰/۷۱	۳/۵۰	دفاعی و امنیتی (بین‌المللی)

بر اساس یافته‌های جدول شماره (۹) میانگین چالش‌های دفاعی و امنیتی در مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی توسعه دریامحور در سواحل مکران ۳/۵۹ و ۳/۵۰ می‌باشد. از آنجایی که آزمون T محاسبه شده از T جدول بزرگتر است، بنابراین چالش‌های دفاعی و امنیتی در مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی توسعه دریامحور در سواحل مکران، بیشتر از سطح متوسط ارزیابی می‌گردد.

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. جمع‌بندی

در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق یعنی «چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی کدامند؟» باید گفت بر اساس یافته‌های تحقیق در جدول شماره (۴) و (۵) به تفکیک در مقیاس‌های منطقه‌ای و بین‌المللی ارائه شده است. همچنین باید گفت بر اساس یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در بخش توصیفی و استنباطی که در جدول شماره (۶)، نمودار شماره (۶-۱) و جدول شماره (۹) قید گردیده است، بیشتر متخصصان و صاحب‌نظران اولویت اول را با بالاترین میانگین (۳/۵۹) مربوط به چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس منطقه‌ای و پایین‌ترین میانگین را با (۳/۵۰) مربوط به چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس بین‌المللی می‌دانند.

در پاسخ به سؤال فرعی (۱) یعنی «تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی (مقیاس منطقه‌ای) توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟» باید گفت بر اساس یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در دو بخش توصیفی و استنباطی که در جدول شماره (۷) قید گردیده است، بیشتر متخصصان و صاحب‌نظران اولویت اول را گویه شماره (۵) یعنی «تروریسم و بنیادگرایی» با میانگین

رتبه‌ای (۸/۲۹) در منطقه می‌دانند و در اولویت دوم، گویه شماره (۱۲) یعنی «ویژگی‌های ژئوپلیتیکی مؤثر در شکل‌گیری گروهک‌های تروریستی در جنوب شرقی کشور؛ موقعیت جغرافیایی ایران به طور عام و استان سیستان و بلوچستان به طور خاص در کنار بزرگترین کانون کشت خشخاش و تولید مرفین و هروئین در جهان (منطقه موسوم به هلال طلایی)» با میانگین رتبه‌ای (۷/۸۶) قرار می‌گیرد. همچنین از نظر این کارشناسان در اولویت سوم گویه شماره (۱۰) یعنی «عوامل اقتصادی (امنیت مرزی)؛ اختلاف سطح توسعه و تفاوت بسیار در درآمد و قیمت کالا و خدمات، کمبود زیرساخت‌های توسعه و ضعف بنیان اقتصادی در مناطق مرزی، قاچاق کالا و سوخت» با میانگین رتبه‌ای (۷/۶۷) قرار می‌گیرد.

در پاسخ به سؤال فرعی (۲) یعنی «تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی (مقیاس بین‌المللی) توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟» باید گفت بر اساس یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در دو بخش توصیفی و استنباطی که در جدول شماره (۸) قید گردیده است، بیشتر متخصصان و صاحب‌نظران اولویت اول را گویه شماره (۳) یعنی «عوامل جغرافیایی خارجی؛ حضور آمریکا در اطراف مرزهای ج.ا.ایران» با میانگین رتبه‌ای (۳/۹۹) می‌دانند و اولویت دوم را گویه شماره (۵) یعنی «بحران‌های ژئوپلیتیکی با خاستگاه برون ملی؛ تنش‌سازی فرقه‌ای، گسترش ایران‌هراسی و بهره‌برداری ابزاری از سازمان‌های تروریستی منطقه‌ای (از طرف آمریکا)» با میانگین رتبه‌ای (۳/۸۷) می‌دانند. همچنین از نظر این کارشناسان گویه شماره (۶) یعنی «تروریسم و گروه‌های تروریستی که با حمایت کشورهای قدرتمند با عملیات خرابکاری، گروگانگیری، بمب‌گذاری در مناطق حساس و راهبردی امنیت کشور را به مخاطره می‌اندازند» با میانگین رتبه‌ای (۳/۷۴) در اولویت سوم قرار می‌گیرد.

الف. در ارتباط با الویت اول، دوم و سوم در مقیاس منطقه‌ای به ترتیب پیشنهاد می‌گردد:

(۱) افزایش تعامل و گسترش روابط نظامی و اطلاعاتی با کشور پاکستان به‌ویژه فعال کردن کارگروه و یا کمیته دفاعی و امنیتی دو کشور با هدف اشرافیت بر فعالیت گروه‌های تروریستی و بنیادگرایی، در دستورکار شورای عالی امنیت ملی کشور قرار گیرد.

(۲) با توجه به آنکه در سال‌های اخیر اقدام‌های گوناگونی در نوار مرزی صورت گرفته است (ایجاد دیوار، حفر کانال، نصب سیم خاردار و ...)، اما متأسفانه هنوز شاهد حجم زیادی از قاچاق مواد مخدر به داخل کشور می‌باشیم. بنابراین، با وجود یک نظارت منظم و مستمر بر ورود و خروج کالا از مبادی رسمی و غیررسمی و مجهز کردن گذرگاه‌های مرزی به دستگاه‌های «ایکس ری» و همچنین ایجاد موانع فیزیکی و غیرفیزیکی جهت اشرافیت مأمورین و کارکنان گمرکات، یک کار پژوهشی و مطالعاتی ویژه، منسجم و منطبق بر واقعیت‌ها برای مقابله با این پدیده شوم، می‌بایستی در دستورکار شورای عالی امنیت ملی و وزارت کشور با همکاری نهادهای امنیتی، نظامی و انتظامی قرار گیرد.

(۳) توسعه زیرساخت‌ها و اجرای طرح‌های اقتصادی متناسب با جغرافیای منطقه با همکاری دو کشور ایران و پاکستان با هدف ایجاد اشتغال پایدار، کسب درآمد و توانمندسازی ساکنان مرزی و کاهش حجم قاچاق کالا و سوخت در دستورکار وزارتخانه‌های اقتصاد و راه و شهرسازی قرار گیرد.

ب. در ارتباط با اولویت اول، دوم و سوم در مقیاس بین‌المللی به ترتیب پیشنهاد می‌گردد:

(۱) ایجاد یک اجماع بین‌المللی درخصوص حضور نظامی کشورهای فرامنطقه‌ای به‌ویژه آمریکایی‌ها در اطراف مرزهای ج.ا.ایران توسط ایران و کشورهایی که قربانی تروریسم و بنیادگرایی قرار گرفته‌اند (از جمله پاکستان، افغانستان، عراق، سوریه و ...) از طریق دستگاه دیپلماسی کشور در دستورکار قرار گیرد.

(۲) آگاه‌سازی و ایجاد یک عملیات روانی منسجم، مداوم و گسترده علیه جنایات وحشیانه آمریکایی‌ها در منطقه از راه حمایت از گروه‌های تروریستی و بنیادگرایی و در نتیجه ایجاد یک فضای مناسب ایران‌گرایی و اسلام‌گرایی بر مبنای اصول وحدت‌بخش در بین همه مسلمانان در منطقه (در مقابل ایران‌هراسی و اسلام‌زدایی) توسط دستگاه دیپلماسی کشور در دستورکار قرار گیرد.

(۳) ایجاد یک اجماع بین‌المللی علیه گروه‌های تروریستی با یک بازتعریف واحد از فعالیت‌ها و اقدام‌های تروریستی علیه صلح و امنیت دسته‌جمعی در منطقه از راه کشورهای قربانی با محوریت ج.ا.ایران توسط دستگاه دیپلماسی کشور در دستورکار قرار گیرد.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
۲. احمدی، عباس، پارسایی، اسماعیل (۱۳۸۴)، جایگاه ایران در نظریه‌های ژئوپلیتیک، *دومین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران*، تهران.
۳. احمدی‌پور، زهرا، علوی، سیدعلی، هیودی، محمدرضا (۱۳۹۰)، تبیین عوامل ناامنی در جنوب شرق ایران، *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، سال دوم، شماره ۲۷.
۴. ازغندی، علیرضا، روشندل، جلیل (۱۳۹۲)، *مسائل نظامی و استراتژیک معاصر*، تهران: انتشارات سمت.
۵. ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا (۱۳۹۳)، *جامعه‌شناسی توسعه*، تهران: انتشارات کیهان.
۶. بایوردی، اسماعیل (۱۳۸۸)، *توسعه سیاسی و امنیت ملی (مطالعه موردی جمهوری اسلامی ایران)*، تهران: انتشارات فرادید.
۷. جعفری‌ولدانی، اصغر (۱۳۸۸)، *چالش‌ها و منازعات در خاورمیانه*، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۸. جعفری‌ولدانی، اصغر (۱۳۸۷)، *ژئوپلیتیک جدید دریای سرخ و خلیج فارس*، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
۹. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۲)، *جزوه درسی دوره کارشناسی ارشد درس نظریه‌ها و مفاهیم ژئوپلیتیک*، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۱۰. دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۸۳)، *طرح خاورمیانه بزرگ و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، سال هفتم، شماره ۳.
۱۱. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۲)، *دهیاری‌ها و مدیریت توسعه پایدار، تشریح دهیاری‌ها*، سال اول، شماره ۲.
۱۲. صفوی، سیدیحیی، نامی، محمدحسن، جلالی‌نسب، عبدالله (۱۳۹۵)، *جغرافیای امنیتی مرز ایران و افغانستان و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران*، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال چهاردهم، شماره ۵۳.
۱۳. عزتی، عزت‌الله (۱۳۶۳)، *جغرافیای نظامی ایران*، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۴. عزتی، عزت‌الله (۱۳۸۷)، *ژئواستراتژی در قرن بیست و یکم*، تهران: انتشارات سمت.
۱۵. عزتی، عزت‌الله (۱۳۹۰)، *ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم*، تهران: انتشارات سمت.
۱۶. علی‌پور، عباس، هاشمی، مصطفی، فرهادی‌خواه حسین (۱۳۹۵)، *بررسی ملاحظات سیاسی - امنیتی - دفاعی آمایش سرزمین با استفاده از مدل SWOT، پژوهشنامه جغرافیای انتظامی*، سال چهارم، شماره ۱۶.
۱۷. عندلیب، علیرضا (۱۳۸۰)، *نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی*، تهران: انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.

۱۸. فرجی‌راد، عبدالرضا، جهان‌تیغ، رضا، سیاری، حبیب‌الله، سرور، رحیم (۱۳۹۵)، بررسی ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی سواحل مکران و نقش آن در امنیت پایدار منطقه جنوب شرق، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال چهاردهم، شماره ۵۵.
۱۹. قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۷)، نسبت امنیت انسانی و توسعه پایدار، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، سال یازدهم، شماره ۳.
۲۰. کریمی‌پور، یدالله، محمدی، حمیدرضا، عزیززاده طسوج، محسن، سلیم‌نژاد، ندیمه (۱۳۹۵)، تفاوت‌های راهبردی سواحل ایران، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، سال دوازدهم، شماره ۱.
۲۱. کمپ، جفری، هارکاو، رابرت (۱۳۸۳)، *جغرافیای استراتژیک خاورمیانه*، ترجمه سیدمهدی حسینی متین، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۲۲. لسترنج (۱۳۶۷)، *جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی*، ترجمه محمود عرفان، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
۲۳. لورو پاسکال، توال، فرانسوا (۱۳۸۱)، *کلیدهای ژئوپلیتیک*، ترجمه حسن صدوق ونینی، تهران: انتشارات دانشگاه شهی بهشتی.
۲۴. محمدحسینی، مسعود، علیپور، عباس (۱۳۹۱)، سنجش تهدیدهای امنیتی در جنوب شرق ایران (با تأکید بر امنیت مرزی)، *فصلنامه سیاست دفاعی*، سال بیستم، شماره ۷۸.
۲۵. میرحیدر، درّه (۱۳۸۰)، *مبانی جغرافیای سیاسی*، تهران: انتشارات سمت.

ب. منابع انگلیسی

1. Dikshit, R. (1982). *Political Geography*. Delhi.
2. Neumann, Barbara, Athanasios T. Vafeidis, Juliane Zimmermann, Robert J. Nicholls (2015), Future Coastal Population Growth and Exposure to Sea-Level Rise and Coastal Flooding, A Global Assessment, *PLOS ONE*, Available at: <https://www.researchgate.net/publication/273440105>.